

<p>СВЕСКА 3.</p> 	<p>У НОВОМ САДУ, 1. (14. НОВЕМБРА) 1912.</p> <h1>Илустрована Ратна Кроника</h1>	<p>СВЕСКА 3.</p>
 <p>1389.</p>	<p>ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2—. ПОЈЕДИНЕ СВЕСКЕ СТАЈУ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---</p> <p>УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.</p>	 <p>1912.</p>

РАТНА ОБЈАВА ЦРНЕ ГОРЕ

ЦРНОГОРЦИ! Тужни вапај, који допире из Старе Србије од тамошње наше потлачене браће, не може се даље подносити.

Онамо немилосно кољу не само људе, него и жене и нејаку ђецу српску. Гладно, јадно и плијењено српско се робље потуца по горама и око гаришта својијех домова кликујући вас, да га заштитите и избавите.

Дужност и љубав рода налажу вам да похитате браћи у помоћ. Знам, да бисте ви то и до сад учинили са урођеном вам одважношћу, да Ме нијесте слушали и ишчекивали исход Мојијех мирољубивих напора за заштиту мученика испреко границе.

Моје наде, да ће се наћи начин да се без проливања крви Срби у Турској ослободе мука, не остварише се, те сад, колико год је Мојем срцу тешко нарушити тишину европскога мира, не остаје Ми до латити се сабље — оне сабље, коју су ваши очеви неустрашиво шљедовали на Вучијем Долу, Никшићу, Бару и Улцињу.

ЦРНОГОРЦИ! Уз нас је правда, а коцка је бачена, па што Бог да и срећа јуначка! Замном, јунаци, да руку пружимо браћи у невољи, као и витешкој Малесији, која се ево двије године лавски бори за своја права, слободу и сједињење са Црном Гором.

Нијесмо сами! С нама је Бог, с нама су балканске хришћанске краљевине, са којима смо удружени у заједницу, за којом сам вазда чезнуо и коју су све од навале азијатског освајача жељно очекивали толики пасови балканских народа.

Имам тврду наду у мишице, ред и послушност синова Мојијех старијех војника, да им ништа неће бити немогуће, но да ће сад височије него икад уздигнути углед драге Домовине и прослављено црногорско оружје новим сјајем обасјати.

Смјелост је ухватити се у коштац са једном великом царевином, али то баш приличи Мојем витезу, Мојем Црногорцу, у толико прије, што му је најмилије уложити се за браћу. Пратиће нас симпатије свега образованог свијета, свега нашега српскога рода и осталог Словенства, а витешке руке са мачевима пружају нам Краљеви: Србије, Бугарске и Грчке, чији су народи у овоме светоме подужећу с нама збратимљени. Ми ту царевину не затичемо из обијести, већ из најплеменитијих побуда, да спријечимо коначно уништење своје прекограничне браће.

ЦРНОГОРЦИ! Вашијем мушкијем кроком похитајте онамо где се страда, где се мучи, где се плаче. Нека повезана браћа Старосрбијанци час прије угледају ваше славне барјаке, нека рекну: „ево браће, ево осветника испод Ловћена, Кома и Дурмитора, ево синова Црне Горе где долијећу у наш загрљај, и сад нијесмо више ми ни сираци, ни робови!“ Тамо ћемо се срести са нашом драгом браћом из Србије, коју предводи њен витешки краљ, Мој љубљени зет, да се с њима жељно загрлимо, заједно носећи потлаченима слободу.

Нека се благословом Божјим и Светога Петра Цетињскога и свијех наших светаца остваре снови из ране Моје младости, кад сам пјесмом наговештавао овај знаменити дан и загријавао српске груди вјером, да оружани морамо поћ:

Онамо онамо, за брда она!

Живјели Црногорци! Живио балкански савез!

На Цетињу, 26. септембра (8. октобра) 1912. године.

НИКОЛА с. р.

1578

Војвода Радомир Путник шеф ерпеког генералног штаба

Краљ Никола и синови му полазе у рат

»Прва вест о објави рата«, пише »Цетињски Вјесник«, муњевитом брзином раширила се по Цетињу јуче пре подне. (26. X. по ст.).

Сва престоница била је услед тога у великој радости. Пред краљевим двором искупило се много народа који је са нестрпљем ишчекивао да сазна даље вести.

Одлучан час

Посланици Русије и Аустро-Угарске при нашем двору г. г. Гирс и барон Гизл дошли су јуче у 10 и по часова пре подне у Краљев двор и заједнички су били примљени код Краља у аудијенцију. Учинили су у име својих влада, које су зато добиле овлашћење и од осталих Великих Сила, потоњи корак у корист одржања мира.

Њихова аудијенција није дуго трајала. Краљ их је примио у салону на горњем спрату двора. У одељењима на доњем спрату беху посланици Србије, Бугарске и Грчке са више наших великодостојника.

Чим су посланици Русије и Аустрије свршили своју дужност и изашли, Краљ је сишао на доњи спрат. На Господаревом лицу огледало се живо задовољство и радосно расположење.

Краљ одлази

Мало после тога краљ је са књазом Мирком сео у аутомобил. Краља су до аутомобила испратиле краљица, кнегињице Вера и Ксенија и кнегиње Милица и Наталија.

Пред двором маса народа. Бурне овације Господару. Алајбарјактар г. Марко Поповић износи велики диван свилени барјак. Народ скида капице и одушевљено кличе. Узбуђење опште.

У први аутомобил, пред Краљевим, седа алај-барјактар са развијеним барјаком. Народ се тиска око Краљева аутомобила: Посланици Србије, Бугарске и Грчке у првом су реду и поздрављају краља. Господар им радосно отпоздравља.

Аутомобили се кренуше. Народ кличе а пуцање топа и звоњење звона огласи одлазак краља у Главни Војни Стан у Подгорицу.

* * *

Наследник Данило и књаз Петар, најмлађи краљев син, отпутовали су још дан пре тога у Подгорицу. Њихов испраћај беше необично дирљив. Најпре су узели опроштај од своје узвишене мајке и краљице, која је оба своја сина благословила, пожелевши им од Бога успех и срећни и славни повратак.

Затим су се поздравили с краљем који их је испратио до аутомобила. Пре но што ће се аутомобил кренути, Краљ је Наследника топло загрлио и на чело и груди му ставио својом десницом знамење крста, па по томе Наследника пољубио и звонким гласом пожелео му срећан пут.

Мало ко од многобројних присутних могаше се уздржати од израза силнога узбуђења. Народ је бурно клицао Наследнику и Кнезу Петру, који ће, по Краљевој жељи, својом руком први топ испалити на војску непријатеља Отаџбине.

Престолонаследник Данило управља јужном црногорском војском. Књаз Петар је командат зетско брдске бригаде а Књаз Мирко је командант краљевог штаба у војном стану.

Први дани црногорско-турског рата

Црногорски топови су почели гурвати првога дана (16. X. по ст.) на Планиницу. Први је топ испалио најмлађи краљев син књаз Петар.

»Цетињски Вјесник« о томе пише:

Једна задругом, у краћим и дужим размацама времена, падају гранате из наших топова на Планиницу. Турци одговарају, али врло ретко и непоуздано. Одједном разруши наша граната главни шанац на Планиници. Турски војници га у бегству напустише.

Топовска паљба продужена је затим против Рогама. Битка се продужава даље на целом фронту од Планинице готово до језера...

Тако је почео турско црногорски рат.

У то исто време генерал Вукотић отпочео је топовску паљбу на Мојковац и све главне позиције више њега на Тари биле су у црногорским рукама. У 2 часа по подне црногорске трупе са Марковца прешле су на турску територију и утабориле се на Лепеновцу 3 часа пред Бјелим Пољем.

Сутра дан, 27. септембра у 9 часова изјутра, пао је Дечић. И цела Подгорица могла је радосно да види и поздрави црногорску заставу која се залепршала на дечићском утврђењу. Командат Дечића пуковник Салих-един предао се са неколико официра и повише војника, а поред тога ту су отета и четири турска топа.

Сутрадан, 28. септембра по подне, пао је Шипченик а 29. септембра црногорске трупе ушле су у Бјело Поље. За то време и јужна војска успешно је напредовала а приморски одред заузео је цео простор од Каменичког Моста до преко Катрколе а тако исто и од Безера па до мимо Пет Убала.

Малисори се боре одушевљено уз црногорске трупе а мухамеданско

становништво истиче свуда беле заставе у знак предаје.

Тако су протекли првих пет дана турско-црногорског рата.

О даљем току рата стизале су ове депеше:

Подгорица, 30. септ. по ст.

Извештаји добивени од јужне војске гласе да су прексиноћ Турци из њихових утврђења покушали против напад, али да су одбивени. Приликом заузимања позиције Рогам Црногорци су задобили један потпуно исправан Крупов топ са муницијом.

Приликом напада на Дечић, другог дана рата, Црногорци су имали 400 рањених и 120 мртвих.

Подгорица, 30. септембра.

Јуче су се продужиле јаке борбе на свима фронтима. Средња армија под командом Престолонаследника напала је на утврђење Рогам и заузела га у подне.

Артиљерија је бомбардовала утврђење на Враћи, а затим је пешадија пошла напред. Но како је ноћ наступила, престале су операције.

Јуче по подне Турци су покушали офанзиву противу јужне војске којом командује Мартиновић, али су били одбијени. Приликом заузимања Дечића Црногорци су изгубили много мртвих и рањених. Болнице у Подгорици пуне су. Краљ је два пута обишао рањенике.

Принцеза Ксенија управља санитарском службом. Међу рањеницима су многи Малисори и турски војници. До сада је више од 300 заробљених отпратено у Никшић. Варош Тузи са околином и гарнизонам опкољена је јуче по подне и потом одсечена од Скадра.

*Подгорица, 30. септембра,
увече (службено)*

После борбе Која је шрајала од сванућа до 4 сата по подне црногорска војска, која дејствује на северу под командом ђенерала Вукотића, заузела је варош Бјело Поље. Становништво српско одушевљено је поздравило Црногорце. У цркви је одслужена служба божја за здравље краља Николе.

*Солун, 30. септембра
по подне.*

Вести, које су овамо стигле, гласе, да се око Берана воде жестоке борбе. Црногорци су нападали на Беране неколико пута.

Зона, у којој се воде борбе, протеже се до Бјелог Поља, али појединости још нема.

Париз, 1. октобра.

Према вестима које су јуче стигле из Цариграда борбе се још непрестано продужују око Берана.

Бригадир Митар Мартиновић командант примореке црногореке војске

Црногорци напредују ка Гусињу и Плаву, али су наишли на јак отпор.

Цетиње, 2. октобра.

Тузи, Враћа и Шапчаник заузети су. Има 3000 заробљених војника, као и велика количина материјала за неколико топова. Краљ је већ био на Шапчанику.

Турска војска продефиловала је

пред краљевићем Марком и Петром уз свирање наше војне музике, те је предала оружје. Заробљеници ће бити општемљени у Никшић.

Цетиње, 1. октобра.

Из Подгорице је стигла вест, да су четири малисорска првака у име својих племена, прогласили краља Николу за свога владара.

Србија у рату

У чланку „Увод у рат“ дошли смо до објаве црногорско-турског рата.

О уводу у српско-турска непријатељства доносимо саопштење и телеграме, који изиђоше у београдској „Политици“ 1. октобра 1912. по ст.

Саопштење и телеграми, који бацају довољно светлости на почетак рата, гласе:

Јуче је наша влада предала овдашњем турском посланику ноту у којој се побрајају све корените реформе што једино могу побољшати јадну судбину хришћанских народности. Главни су захтеви: административна аутономија

области главни гувернери да буду Белгијанци или Швајцарци, обласне изборне скупштине, жандармерија, слободна настава и народна војска.

Примена ових рефорама да буде поверена једном врховном савету састављеном од хришћана и муслимана у подједнаком броју, а под надзором амбасадора великих сила и четири посланика балканских држава у Цариграду.

Наша влада позива Порту да изјави да прима ове захтеве обавезујући се да ће испунити у року од шест месеци те реформе побројане у ноти и у прим-

Призор из Кумановске битке

љеном меморандуму који је објашњава а да, као доказ свог пристанка, опозове декрет о свој мобилизацији.

Одмах после предаје горње ноте, предао је г. Н. Пашић, министар-председник и министар иностраних дела посланицима Аустро-Угарске и Русије одговор на њихову ноту од прошле среде.

У том одговору Краљевска Влада, споразумно са бугарском и грчком владом, изјављујући захвалност за интерес показан према народностима у Европској Турској, сматра да би било свирепо да се не покушају добити у корист хришћанских народности Отоманског Царства коренитије и опредељеније реформе које заиста могу побољшати њихову очајну судбину.

Зато су владе трију балканских држава сматрале да треба да се непосредно обрате турској влади, указујући јој на реформе које би требало дати за њихову искрену примену. Преписи ноте и ноте која је објашњава, предане турском посланику, приложене су уз овај одговор посланицима Аустро-Угарске и Русије.

Софија, 1. октобра.

Синоћ је предат одговор бугарске владе на аустро-руски корак у име великих сила. Овај одговор предат је у исто време и Турској.

Јутрос у зору Порта је одговорила на нашу ноту: јутрос су турске трупе нападе нашу јужну границу и рат између нас и Турске фактички је отпочео.

О томе смо добили ове телеграме:

Врања, 1. октобра.

Јутрос рано турске трупе нападе на нашу границу код Ристовца.

Наши храбро одбили напад. Борба још траје.

Јуче су Турци убили десет најугледнијих Срба одмах с оне стране границе.

Прокупље, 1. октобра.

Јуче су заклана четири српска свештеника у новопазарском крају.

Маса бегунаца стиже на нашу границу.

Врања, 1. октобра.

Турске трупе отпочеле су непријатељства јутрос у пет часова.

Борба се води непрестано и огорчено на целом фронту од Ристовца до Горњег Вртогоса.

У Врању неописано узбуђење. Плотуни одјекују чак до вароши.

Једно наше крило продрло је на турско земљиште потискујући турске трупе.

* * *

Србија је, дакле, у рату. Турска нас је увукла у рат у тренутку кад је наша влада показала најмирољубивије намере.

Србија има на то само један одговор: она рат прима.

Још данас по подне Краљ ће, вероватно, објавити своју прокламацију и наше трупе предузеће победоносни марш ка Скопљу.

Битка код Куманова

(10. и 11. X. по ст. 1912. године)

Битка код Куманова, вођена 10. и 11. октобра једна је од најзначајнијих и најкрвавијих битака, коју је у овоме рату имала српска војска с Турцима. У тој је битци српска војска понова засведочила своју традиционалну храброст, а српски официри, поред храбрости, показали су необично пожртвовање, коме се мора цео просвећени свет дивити.

Тешко је још сад донети тачан опис битке, јер нам нису све појединости ове значајне битке познате, али са онолико факата, колико на расположењу имамо, приказаћемо ову битку у најкраћим потезима.

Главна или прва српска армија, под командом престолонаследника Александра, имала је, да из Врање оперише долином Мораве ка Скопљу. Шеф је штаба ове армије ђенералштабни пуковник Петар Бојовић, један од најспремнијих српских официра. Армија је састављена од четири пешадијске дивизије: две дунавске дивизије, једна првога, друга другога позива, дринске дивизије првога позива и тимочке дивизије другога позива; четири пука дивизијске коњице од по четири ескадрона, и два пука самосталне (страгетичке) коњице од по пет ескадрона, свега 26 ескадрона; 24 пољске, једне коњичке и 3 брдске батерије, хаубичког дивизијона, потребног броја инжењерских трупа и осталих помоћних одреда. Јачина ове армије износила је отприлике 75.000 људи. Команданти дивизија све су најбољи официри, пуковници: Милош Божановић, Михаило Рашић, Павле Јуришић и Драгутин Милутиновић.

Пошто је престолонаследникова армија прешла границу и на Бујановцу разбила предња турска одељења, она је на вису Рујану и Биљачи имала жесток бој са неколико баталјона турске војске и многобројним Арнаутима које је до ноге разбила.

Претпоставка српског ђенералштаба била је, да Турци, услед споре мобилизације и концентрације, не ће моћи дати озбиљнијег отпора српској војсци пре Скопља или Овчијег Поља, и у том се крају очекивала главна битка. Зато време Срби се надаху, да ће се главна армија саставити са

Призор из Кумановске битке

армијом ђенерала Степана Степановића, која је ишла из Бугарске преко Ђустендила ка Игри-Паланци и Кракову. Ђенерал Степановић имао је под својом командом две српске пешачке дивизије, два коњичка пука, потребну артиљерију и остале помоћне трупе у јачини око 45.000 људи, а сем тога и једну бугарску пешачку дивизију.

Распоред српске војске био је сличан распореду пруске војске 1866. године при улазу у Чешку. Као што је познато, Молтке је тада распоредио пруску војску у три армије, које су се имале сјединити у Чешкој за одлучну битку, по принципу »одвојено марширати, заједнички тући.« Овај веома користан стратегијски принцип има један велики недостатак: војске се крећу по такозваној »спољној линији«, и изложене су опасности, ако се благовремено не сједине пред одлучну битку, да буду појединачно потучене од непријатеља, који се налази на »унутрашњој линији«, дакле, у бољем положају.

Зеки-паша, командант »вардарске армије« турске, успео је, да код Велеса и Скопља концентрише пет турских дивизија, са припадајућом коњицом и артиљеријом у јачини око 80.000 бораца. Као школован и даровит официр, он је видео, каква му опасност прети од сједињења две српске армије, па је хтео, да потуче прво главну српску армију, пре него што би се ова сјединила са армијом ђенерала Степановића. Тако је и Наполеон у чувеном италијанском рату 1796. прво потукао Аустријанце под ђенералом Болијеом, па се онда одмах кренуо противу њихових савезника Пијемонтеза, који су, наравно,

морали с њим закључити мир. Тео-ријски, дакле, Зеки-паша имао је сличан план.

Српска војска у своме продирању ка Скопљу, наишла је на целокупну турску »вардарску армију« пред Кумановом, која је имала изврсне положаје и утврђења. Срби су и овде мислили, да имају пред собом само турску авангарду, којој је циљ да успори српско кретање, докле се потпуно не доврши концентрација главне турске снаге на Овчем Пољу. Због тога престолонаследник и није развио сву своју снагу, него је битку отпочео са само два пешадијска пука и једним делом коњице, која се налазила у претходници. Срби наиђоше на жесток отпор, јер се поред турске регуларне војске борило 12—15 хиљада Арнаута. Првога дана борбе, 10. окт. битка се развијала са највећом жестином, али су српске трупе јуначки одолевале турским нападима. Положај Срба био је незгодан и с тога, што српска артиљерија није могла заузети тако zgodне позиције, са којих би успешно могла дејствовати. Те zgodне позиције морала је српска пешадија извојевати на бајонет, под ужасном смртоносном ватром турске артиљерије. 7. и 18. пешачки пук показали су чуда од јунаштва и презирања смрти, и ова два пука успеше да заузму zgodне положаје за српску артиљерију. Али су ови српски пукови скупо платили своју храброст, јер је тај 7. пук (који се рекрутује из београдског округа) изгубио команданта пука, све команданте батаљона и од 65 официра остало свега на 12. Исто је тако 18. пук имао велике губитке. После њих уђоше у акцију 8 пук првога позива и 13. пук другога позива,

који сузбише три огорчена и силовита турска контра напада. Чим се српска артиљерија појавила на zgodним положајима, отпочела је ужасну паљбу противу турских трупа, које су са азијским дивљаштвом и презирањем смрти, јуришали. Она је успела да пре подне 11. октобра сломије турски напад, и одмах после тога четири српска пука предузеше офанзиву. Борба је била ужасна: српски и турски војници борили су се бајонетима, ножевима, кундацима, клали су се зубима. Али је полет српске војске био такав, да му Турци не моглоше одолети, и на подне 11. окт. напустише Куманово, давши се у дивље бегство. Турски су војници бацали пушке, шињеле, секли запрегу

Вођа четника Васелије Трбић, који је рађен у Кумановској бици

МЕЂУ РАЂЕНИЦИМА

I.

Историја је овога рата врло опширна. Један је њезин део историчан у говорима рањеника, које београдски новинари у болницама посећују. Ми ћемо доносити извештаје новинарске.

Кад су први рањеници у Београд стигли, сарадник београдске »Политике« то је овако описао:

Јуче смо и ми Београђани имали прилике да видимо један мали део бојишта. Пре подне, у 10 часова, у Београд је стигао први воз рањеника. То су били учасници из борби на Мрдарима, Преполцу и Свирцима. У возу је било 296 рањених војника, већином лако, и један официр.

Неколико хиљада Београђана читав сат раније но што ће воз доћи, слегло се доле код монополске рампе да прве рањенике дочека, да их поздрави и захвали на пожртвовању.

Посланици су прекинули седницу и заједно са председником г. Николићем сишли доле код монопола где је воз са рањеницима имао да се истовари. Ту је био и председник општине г. Давидовић са кметовима, председници хуманих и патриотских друштава, масе девојака и госпођа.

Тачно у 10 часова воз писну. Завлада мртва тишина. Сваки је и желео и страховао да види рањенике. Код монополске рампе воз стаде.

На свима вагонима стоји велики црвени крст. На платформама вагона начичкали се болничари у белим кећељама.

Поред саме пруге постројен је одред болничара са носилима, а више њих, један поред другог, до саме топчидерске трошаринске станице, наређани су фијакери који имају да од-

Бугари јуришају на Турке у битци код Луде-Бургаса

на топовима и бежали у највећем нeredу, обузети паничним страхом. Срби су, са једном дивизијом, успели, да сатру готово целу „вардарску армију“, и тиме осујете, Зекин-пашин план, који је, теоријски, био изврсан...

Када су Срби ушли у Скопље, француски конзул из Скопља причао је једном српском министру ово:

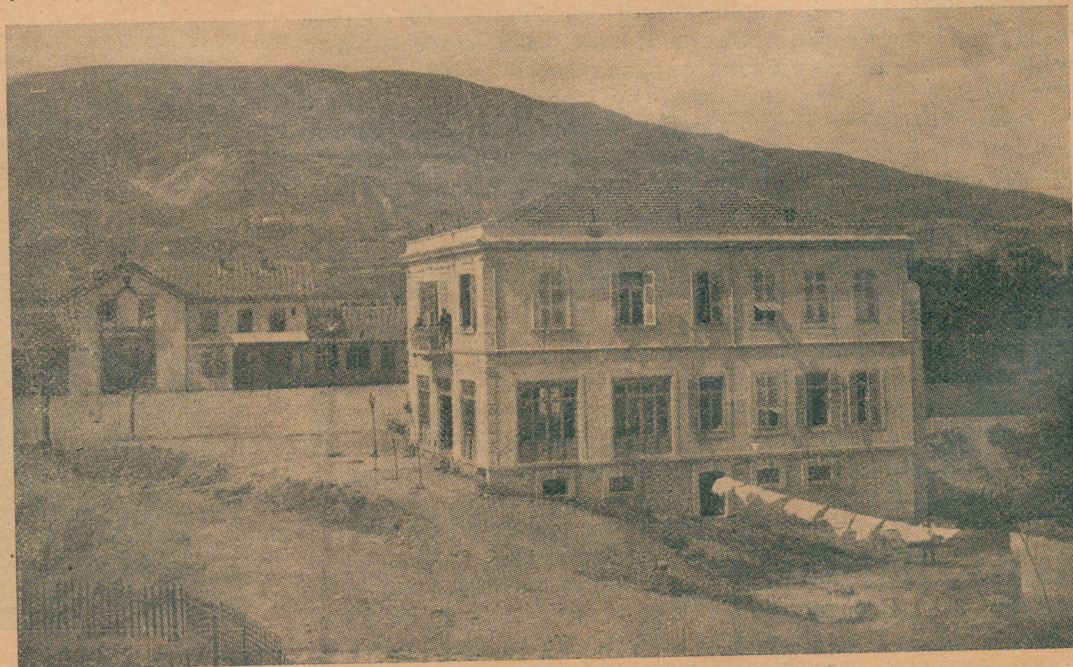
„Турска војска била је сјајно опремљена. Све је имала на себи ново: одело, обућу, пушке, топове, запрегу. Људи су били развијени и здрави, и кад смо ми видели онолику турску силу, која је кроз Скопље прошла, против Србије, рачунали смо

сигурно, да ће после прве битке заузети Врању, кад смо видели преплашене остатке разбијене турске армије, ми се нисмо могли чуду начудити, каква је то сила могла бити, која је разбила онако силну војску.“

Та сила, били су потомци Карађорђа и Милоша, Проте Матеје Ненадовића и Бирчанина, Хајдук Вељка и оних славних јунака, који почетком 19. века уздрмаше силну турску царевину. Српски народ је и овом приликом показао се достојан својих славних предака, и да од свију врлина, на првом месту има војничке врлине.

Београд.

Д-р Ј. Јовановић.

Железничка станица у царствујућем граду Скопљу — По фотографији једног српског официра

Храбри црногорски официри

везу теже рањенике до војне болнице. Трамвајски саобраћај је обустављен. Код монсполске трамвајске чекаонице стоји један трамвајски воз са неколико вагона да прими лаке рањенике и одвезе их уз оно брдо више монопола до Губеревца.

Болничари отворише први теретни вагон. Настаде мртва тишина. Свако је стрепио да не угледа кога од својих.

Полако, ослањајући се на руку болничара, изађе из вагона први рањеник, са великим завојем на глави и пушком у руци. „Живео! Срећна ти рана“ — захори се из хиљаду грла. Председник општине приђе рањенику, рукова се с њим и даде му кутију цигарета. Г-ђа Луковићка, председница женског друштва понуди рањеника чашицу ракије, а једна девојка заклети га цвећем. Фијакер приђе. Два болничара помогаше рањенику да уђе у фијакер, један од њих седе поред њега, и фијакер се полако крете уз брдо, пут болнице.

За првим рањеником дођоше остали. Један рамље, другом увезана рука;

Сима Пандуровић

Војнички растанак

Нашој мајци јави да идемо, вране!
Нас ће шући огањ, снегови и кише.
Отаџбини својој, у пролећне дане,
Доћи ћемо с венцем победе на глави,
Или никад више, или никад више!
Вране, нашој мајци да идемо јави!

Драганима кажи: „Пошли су где грца
Наше робље и где ветар мржње веје,
Где ће шакад врела раздирати срца.
Где ће урлик смрти хорити се само.
Страшни помор нове гробове да сеје;“
Драганима кажи: „Отишли смо тамо.“

Тамо где из крви подиже се пара,
Просуша по земљи обилно и давно;
Водиће нас сенка великога Цара
Опет у крв, али у доба славно,
Полумесећ док се не сруши у крви,
Ил' док не паднемо — последњи и први!

трећем не видити нигде завој, али раздерани и окрвављени шињел на грудима сведочи да је то рањеник из тешке борбе, борбе на бајонет.

Председник општине прилази сваком рањенику и даје цигарете; г-ђа Луковићка нуди ракијом; девојке ките цвећем. Уз бурне поздраве масе света рањеници се полако, један за другим крећу пут болнице.

Истовари се први вагон. Возовођа крену лагано воз и пред нас се појави други вагон рањеника. Опет иста слика. По оделу и лицу видите да је сваки од њих издржао тешку борбу. Али, тако исто са лица њиховог читате, да свако једва чека да оздрави и да се поново врати на бојиште, да свети рану.

Вагон по вагон лагано се истоварује а воз се лагано креће. Место теретних вагона указа се најзад један путнички, са спуштеним завесам. То су тешки рањеници.

(Наставиће се).

НАШЕ СЛИКЕ

Србија је у Радомиру Путнику дала великога војсковођу. Од младости је своје био врстан официр, а цео свој живот ставио је у службу рада на ратној вештини. Сву своју животну снагу излио је у велико дело — у план војних операција, којима је европска Турска уништена. Његова га је отачбина већ наградила чином војводе, а цео народ му одаје своје велико дивљење и љубав. (Доцније ћемо донети војводину опширну бијографију.

*

Бригадир Митар Мартиновић, који је генерал-ађутант краљев, артиљеријски бригадир, председник министарског савета, министар војни и заступник министра спољних послова, главни командант је приморског одреда, који је из Бара кренуо преко Бојане, заузео неколико турских кула и утврђења и бије љути бој код Тарабоша. Стар је, од прилике, 44 год. Родом из Бајица, крај Цетиња, из братства Мартиновића, које је једно од најјачих и најбољих црногорских братства. Школовао се на страни. Свршио је војну академију у Италији и у црногорску војну ступио је 1889. г. Министар је постао први пут 1907. г. у Томановићеву кабинету, из кога је након три године иступио заједно са садањим министрима Пламенцом и Вуковићем.

Он је први био шеф дворске војне куће. По паду Томановићева кабинета овог лета образовао је кабинет. Мартиновић је сув, висок, кошчаст човек. Импазантна је појава. У говору кратак и одрешит. Држи се круто, потпуно војнички, али је преступачан и пријатан. Он је несумњиво најпремнији црногорски официр. Зато му је и поверена најтежа задаћа. Најтежа операција црногорске војске, заузимањем Скадра, поверена је њему и ако се суди по ономе што је и како је

успео до сада, своју тешку дужност извршиће на свако задовољство.

Неће бити на одмет да напоменемо, да је међу Арбанасима веома популаран и да код њих ужива велики углед. Ранијих година радио је и на војној књижевности и има неколико успешних радова. Под његовом командом припадају и његови племенци, који су из давнашњих времена познати као добри борци. Међу њима је и рођени му брат Петар сфидир. С краљем је у блиском сродству. Мати краљева Стана рођена је сестра Митрова оца Бошка Никова, који је на Цетињу погинуо као командант дворске страже.

*

Србија, уз регуларну војску има и револуционарне чете. Оне су пре рата, упадале у бившу Турску и штитиле су народ од арнаутске и турске напасти. У рату су чете чиниле неочењиве услуге, па и у славној битци код Куманова. Ту је чуда од јунаштва чинила и чета Василија Трбића, он је у битци рањен. Василије је један од најчувенијих, најхрабријих и најстрашнијих четовођа српских. Родом је из Срема.

Аој, Сремче, гујо љута...

*

Опис велике битке код Дуле Бургаса донећемо касније.

— Имадете ли што на продај', стари господару?

— Торњајте се до сто ђавола! Све су ми балканци узели. Ништа ми не остаде, да понесем у Малу Азију. Јао, зуб ме боли... Торњајте се...

ЗАПИСИ

[Краљ Петар и краљ Никола] „Цетињски Вјесник“ доноси ово саопштење:

„Његово величанство краљ Петар од Србије, полазећи са српском војском на границу, упутио је из Ниша Његовом Величанству Краљу Господару веома топао телеграфски поздрав, у коме му саопштава да је војска из Србије прешла границу ради ослобођења потлачене браће, честита Му на успесима црногорске војске и моли да прими његове најсрдачније жеље за добро Своје и Своје породице и за срећу Црне Горе, која је са Србијом заједно, и вели да та слога испуњује Његово срце најлепшим надама у будућност нашега племена. На то Му је Његово Величанство Краљ Господар одговорио, да Га је

дубоко потресла вест о прелазу војске из Србије у стару српску земљу, да с усхићењем види како мека братска рука брише братску сузу, а вијекови српске историје да прате са поуздањем и оправданом гордошћу славна дела војске краља Петра, из којих ће црногорски јунаци црпсти нову снагу за нову славу и победе, које ће их, ако Бог да брзо довести у топли загрљај соколова из Србије. С Тобом заједно, драги зете завршује се овај поздрав, идем с нестрпљењем у сусрет томе дану, молећи Свемогућег за добро Твоје, Твога Дома и срећу братске Србије.

[Ош о Живковићу] Генерал Живковић, несумњиво најпопуларнији војсковођа, београдско је дете. Рођен је 29. авг. 1856. У почетку првог српско-турског рата произведен је за потпоручника. Као наредник-питомац учествовао је у борбама на Калипољу, Јавору, Кушици и Чемерници. За показану велику храброст награђен је

официрским чином и сребрном медаљом за храброст. У другом српско-турском рату Живковић је учествовао као пешадијски потпоручник и командант батаљона у борбама на Куршумлији, на Тиовцу и на Самокову. И овде је показао и велику спремност и ретку храброст, те је у знак признања добио златну медаљу за храброст и Таковски Крст с мачевима на прсима. У српско-бугарском рату учествовао је и одликовао се у борбама на Врачичкој код Агдимироваца, на Драгоманском теснацу, на Нешковом Вису и на Пироту и за показане успехе одликовао је медаљом за војничке врлине. Анексијона криза затекла га је на положају министра војног. Генерал је постао 29. јуна 1907. а годину дана раније одликован је титулом почасног краљевог ађутанта. За своје заслуге у мирно доба одликован је Таков. Крстом другог степена. Карађорђевог Звездом трећег степена, Белим Орлом четвртог степена и официрским крстом Румунске круне.

[Никодим Рацић] У борби на Лисици, погинуо је од два куршума у срце Никодим Рацић, капетан I. класе, командант пограничне страже и командир храбре комитске чете од 70 људи. Овај човек, према коме је живот био и сувише суров, умео је у малу четицу да унесе толико самопоуздања да је ова шака људи одбила напад 2000 обесних Арнаута. Пошто је јединственом проицавошћу одмерио позиције капетан Рацић заповеди да се динамитом баца у ваздух турска караула и нареди јуриш на караулу. Ово је био јединствен подвиг за који је требало имати генијалности и неописане храбрости, јер које год познавао овог савесног официра знаће да Никодим Рацић не би никад пристао да прави непромишљене јурише, ако их не би изазвала неодољива потреба или извесна нада на успех. Капетан Рацић био је прва жртва свог херојског јуриша. Он је сељачко дете из ужичког округа и од првог разреда гимназије издржавао се потпуно сам. Кроз живот се пробијао тешко, али је у школи увек био један од првих ђака. Као официр, не задуживши се ни паре, само о плати пробавио је у Француској годину дана. Последњих месеци, од своје воље и својом иницијативом постављен је за командира пограничне страже према Турској. Никодим Рацић пао је у првом боју као херој. Лака му била српска земља за коју је тако радо положио и живот свој!

[Сахрана прве двојице турских рањеника у Београду] Кад су прекључе у овдашњој војној болници подлегли ранама два турска војника одмах је војна санитетска управа известила о томе надлежно црквено одељење Министарства Просвете са напоменом да се издзу потребне наредбе за сахрану по религиозном обреду муслиманском. По овом обавештењу шеф црквеног одељења г. Др. М. Пећанац издао је одмах наредбу имаму овдашње муслиманске џамије, г. Мехмеду Рамзи Делићу, да по прописима муслиманске вере учини све што треба да се умрли војници покопају у овдашњем делу новог гробља за Муслимане и да изврши нужне верске обреде за тај случај. Сам пак, г. Др. Пећанац отишао је у болницу и лично је надгледао испраћај смртних остатака војника до гробља. При спуштању у гроб, војска је одала турским борцима исту онаку почит, паљбом из пушака, као и српским, који су тога дана били покопани. На овакав начин извршиваће се сахрана и осталих умрлих турских рањеника по другим местима у Краљевини Србији. (Београдски „Балкан“.)

Употреба клишеја законом забрањена.

Штампарија д. д. Браника у Новом Саду.